

Mladina

1489
/29

VSEBINA:

SREČKO KOSOVEL: Razpad družbe in propad umetnosti. FRANJO ALEŠ: Slovenski gospodarski problemi. BRATKO KREFT: Ruski teater. Dr. FRAN VEBER: Sokrat. ZAPISKI: Hamletstvo in slovenska mladina. (KOČEVAR). Nekaj opazk k mojemu „Razgovoru z novim gosp. upravnikom. (DEBEVEC). Vprašanje o krizi „naše“ srednje šole. (GRAHOR). Recitacijski večer Kosovelovih pesmi. (CERKVENIK). Predavanje o Kitajski. (KOŠAK). PLATNICE: Gledališče v krizi. (DEBEVEC). - - - - -

1926/1927.

Štev. 7.

CENA 6 Din.

Uredništvo-uprava Ljubljana, Kolodvorska ul. 7.

MLADINA

Mesečnik za sodobna slovenska kulturna vprašanja.

»Mladina« izide desetkrat v šolskem letu. — Rokopisov ne vračamo.

Naročnino, reklamacije itd. pošiljajte samo upravi.

Urednika: Alfonz Gspan in Vinko Košak.

Odgovorni urednik: Stanko Tomšič.

Izdaja za Konzorcij »Mladine« v Ljubljani: Stanko Tomšič.

Za tiskarno »Merkur«: Andrej Sever.

Naslovna stran po načrtu arh. I. Spinčiča.

Po Veliki noči bo izšla zbirka pesmi Srečka Kosovela.

Knjižica, ki je primerno opremljena (naslovna stran prof. G. A. Kosa in pa pokojnikova zadnja slika), obsega na 96 straneh v 8" razbor pesnikovih najboljših pesmi v redakciji Alfonza Gspana. Broširana knjiga velja 20 Din, vezana pa 27 Din. Naročila sprejema uprava »Mladine«, oziroma »Odbor za založbo pesmi Srečka Kosovela«, Ljubljana, Križevniška ulica 6/I.

P. n. naročnikom!

V tej številki »Mladine« prilagamo vsem naročnikom, ki še niso poravnali naročnine za III. letnik položnice, z vljudno prošnjo, da nam izvolijo čimprej odposlati dolžni znesek. Upoštevajte, da »Mladina« nima bank, temveč da je njeno vzdrževanje odvisno samo od rednega in točnega plačevanja naročnine.

UPRAVNIŠTVO »MLADINE«.

Naročajte in podpirajte »Mladino«!

Plačajte naročnino!

Srečko Kosovel:

Razpad družbe in propad umetnosti.*

I.

Vprašanje, ki ga bom tu načel, je preobsežno, da bi ga bilo mogoče izčrpati v enem predavanju. Že samo obravnavanje strukture človeške družbe, zakonov razvoja in propada, je tako široko in obsežno, da je nemogoče razložiti vse zgodovinske oblike onih zakonov, ki so družbo ustvarjali, ter onih, ki so jo razkrajali. Proces nastajanja in razpadanja so tako komplicirani, ter se med seboj tako križajo in prepletajo, da jih lahko popolnoma jasno razloži le strokovnjak-znanstvenik. Jaz pa si nisem postavil naloge, ki si jo postavi znanstvenik, da razišče namreč vse življenjske zakone, ne glede na njih uporabo v življenju. Nasprotno: naše skrajno slabe razmere, v katerih živimo, zastoj našega kulturnega razvoja, letargija in pasivnost, ki jih opazi človek lahko kjerkoli, posebno tipične pa še v središču Slovencev, v Ljubljani, vplivajo na mladega človeka vse drugače kakor osvežujoče. Tudi čuti mladina v sebi vse prej kakor temelje kakemu statičnemu, znanstvenemu raziskavanju. Mi se zavedamo, da leži odgovornost bodočnosti na nas, da ležijo v bodočnosti pogoji našega življenja. Zato ne bomo podobni tistemu učenjaku, ki mu je prišla postrežnica povedat, da je streha v plamenih, pa je odvrnil, da njega gospodarstvo ne zanima.

A ko smo doživeli katastrofalen poraz 1918. leta, ko so odločali o naši življenjski usodi tujci, ne pa mi sami, katastrofalen poraz, ki je imel za posledico črno zaznamovanj Rapallo in za Slovence sramotni koroški plebiscit, tedaj leži vzrok temu porazu v naši nepripravljenosti. Nesmotrenost našega dela je dobila s tem trdo in težko klopoto, pa vendar zaslužno. Ta klopota je bila tako močna, da bi lahko vzdramila vse Slovence, a ponižni in

* Pričujoči članek je odlomek daljše študije, ki je bila namenjena za uvod vrste predavanj »Literarno-dramatičnega krožka«, ki bi se naj vršila pozimi 1925/26 v Mestnem domu. Nameravani predavanji Cirila Debevca o napakah slovenskega gledališča in Bratka Krefta o ruskem teatru, sta bili deloma že, deloma pa še bosta v odlomkih objavljena, danes pa objavljamo v izpopolnjenju celotne slike Kosovelov članek, ki vsebuje kljub fragmentarnosti dokaj zanimivih opazovanj naših družabnih in kulturnih razmer.

bogaboječi Slovenci so jo vzprejeli kleče kot božjo kazen za grehe trikrat petstoletnega suženjstva in tlačanjenja.

»Res je,« mi bo odvrnil lepoumni estēt, »toda to vendar nima pomena za umetnost. Umetnost ima sama svoje zakone in je vzvišena nad vsakdanjostjo.«

»Vidite, to je tista beseda,« odvrnem estetu, »vzvišena nad vsakdanjostjo.« To je tista beseda, v kateri leži vsa skrivnost našega propadanja. Rajše hlapčujemo in sanjarimo, kakor da bi živeli in si vladali. V času, ko nas tepe bič evropskih imperijalizmov poklekamo pred Boga in molimo za svoje pravične gospodarje. In ti gospodarji nam pustijo Boga in vzamejo vse pravice, ki jih je Bog dal človeku. Kaj pomeni »vzvišen nad vsakdanjostjo«? To pomeni: pluj mi v obraz, izvrtaj mi oči, samo moje sanje mi pusti, tepi me, s škorpioni me tepi, zato, da se pokorim za vse grehe, ki so jih naredili tekom 2000 let kralji in papeži, carji in kardinali. To pomeni »vzvišen nad vsakdanjostjo.« In najbrže pomeni še tole: Molil bom Boga in se mu zahvaljeval, da mi je dodelil milost, da trpim in da se v trpljenju očiščam.«

Ta namišljeni pogovor je verna slika našega duševnega življenja. Izbegavanje realnosti, bojazen pred trdo in brezobzirno palico vsakdanjosti in kot nujna posledica popolna desorientacija v vseh še tako neobhodnih in važnih življenjskih vprašanjih. Mesto, da bi naš razbiti voz razvoja spravili v tek, da bi si predočili neizbežen propad slovenske bodočnosti, ki nas čaka, ako bomo prekrizanih rok stali pred tekočimi dogodki, stopamo iz realnosti v nejasen mysticizem in v ekscentričen solipizem lastnega izpopolnjevanja.

Na ta način odmirajo naše sile, ki izvirajo predvsem iz gibanja človeštva ter se tam zgoščujejo in jačijo, na ta način slabijo energije človeške duševnosti, ki so močne le, ako so v kontaktu z drugimi življenjskimi energijami, na ta način stopamo iz gravitacijskega polja vsakdanjih vprašanj v indiferentno sfero osamljene duševnosti, ki se je ločila od sveta, ki išče samo lastnega izpopolnjevanja in na ta način odmirne od gibalnih sil človeštva.

Že vnaprej vem, kaj mi bo na to odgovoril lepoumni estēt. Rekel mi bo: »Res je, da je slovenski narod razbit v štiri dele, mogoče je tudi res, da propada naša industrija in naše gospodarstvo, mogoče je tudi res, da bo v kratkem zopet 3000 slovenskih delavcev na cesti, ali kaj zato. To so krivice. Duhovno pa smo Slovenci enota in trpljenje obuja človeško dušo.«

Jaz bi mu pa odgovoril, da ni mogoče, da človek veliko misli na svojo dušo, če mora ves dan kopati premog, če mora ves dan preživeti v plavžih, po žrebljarnah in tovarnah za karbid. Tako trpljenje ne obuja človeške duševnosti, marveč jo otopeva. In človeku, ki mora ves dan delati le zato, da lahko živi, preostane le malo časa za duševno kulturo. Duševno kulturo lahko uživa le oni, ki ima take življenjske pogoje, da ni že popolnoma izčrpan in izmučen kadar gre v gledališče ali na koncert ter kadar hoče čitati knjigo.

Čeprav navidezno brez zveze, je vendar to dejstvo silne važnosti

za umetnost. Kajti umetnik — bodisi iz proletarskega ali gosposkega pokolenja — se ponavlja — če je umetnik! — dvigne v najvišjo sfero splošne duševne kulture, ki jo uživa oni del človeške družbe, ki se ne ubije popolnoma v skrbah za vsakdanji kruh. Predno popolnoma preživi vso to kulturo, je že podzavedno prožet z ideologijo te kulture, ki temelji v osvoboditvi človeka od najnujnejših vsakdanjih potreb. Čisto jasno je, da tak umetnik potem ne gleda življenja s stališča vsakdanjih borb in potreb, marveč da se izživlja ali v lastnem izpopolnjevanju, ali v uživanju; in če dospe do spoznanja, da je v družbi razkol, ki loči izkoriščevalce od delavcev (tudi intelektualcev!) sicer mogoče stopi na stran ustvarjajočih delavcev, toda z ono ideologijo, ki jo je pridobil iz najvišje razvite kulture, ki jo je ustvaril kapitalizem.

Na ta način je v ostrem kontaktu z ono družbo, ki danes propada, ki se je osvobodila najtežjih del v življenju, živi od rente in delnic, od borz in industrije; z nitmi življenja je organsko privezan, zlit z ono družbo, ki jo sicer prezira, a kateri ustvarja duševno kulturo.

S tem pa, da postane njemu samemu ideal življenja brezdelje in uživanje, izgubi ono agresivno silo, ki izvira le iz trdega kontakta z vsakdanjimi življenjskimi borbami. S tem, da postane njegov edini cilj samoizpolnjevanje, izgubi moč za reševanje vsakdanjih vprašanj, izgubi stik s celotnim življenjem.

In tukaj leži rešitev za ono vprašanje, ki se ga moramo zavedati, ako hočemo pravilno spoznati vzroke propadanja naše umetnosti. Ruski pesnik Polanski je nekoč rekel: »Ako je Rusija ocean in sem jaz val, ne morem mirovati kadar se giblje ocean.«

Vsa Evropa še drhti od bolezni, ki se imenuje svetovna vojna. Velike politične, gospodarske in socialne borbe gibljejo množice, nov družabni red, socializem stoji v bližnji bodočnosti, družabni red kjer bodo vsi ljudje imeli enake pravice, naš umetnik pa sedi v kavarni in premišlja kako bi eksotiziral svoje bedno, ubožno življenje, kako bi poživel svojo v artizmihi izgubljaajočo se umetnost. Nove oblike išče naš umetnik, pa ne ve, da življenje samo ustvarja nove oblike. Seveda kdor ne živi tega novega življenja, ne more tudi ustvariti nove vsebine, ki naj rodi novo obliko.

Naš umetnik je izgubil stik z življenjem ne samo slovenskega naroda, marveč stik z življenjem celokupne Evrope in tukaj sahne kakor izpodrežano drevo. Navadil se je brezdelnega bohemiziranja, popivanja, zato ker si je poiskal pri aristokratski družbi vzor brezdelnega lahkega življenja, ki se ne briga nič za okolico, ampak le zase. Kakor je izgubila stik z življenjem ona družba zgornjih deset-tisočev in je danes odmrta vsem življenjskim vprašanjem, postala nesposobna in popolnoma mrtev faktor v življenju, tako je ostal tudi slovenski umetnik brez besede na vsa vprašanja, ki mu jih je postavila doba pred oči, da jih razreši. S tem, da ni spoznal težišča sodobnega življenja, da se ni postavil v središče kaosa, bo omahoval in padal in kadar se bo kaos uredil — odletel. Žal, da se mora pri nas tako primitivno, a zato nič manj važno konstatcijo, pribiti šele leta 1926, ko smo zaostali najmanj 50 let za svetovnim razvojem.

II.

Mogoče smo podedovali Slovenci v petnajststoletnem suženjstvu vso tisto potrpežljivost, s katero so prenašali naši predniki težke okove. Mogoče izvira iz te potrpežljivosti ona vera v usodo, ki nam je vedno kalila jasen pogled v bodočnost in nas slabila. Vsaj iz sodobnega političnega in kulturnega položaja bi se dalo tako sklepati. Pasivnost, ki prevladuje v naši mentaliteti in ki je eden najbistvenejših karakteristik sodobnega življenja, pasivnost, ki sicer usposablja človeka, da dolgo prenaša okove, a ki obenem paralizira vsako individualno gibanje, ta pasivnost je danes ona komponenta, ki pospešuje naš zastoje in našo zaostalost. Naša inteligenca, ki se je navadila v svojem melanholično romantičnem nacionizmu ceniti in spoštovati le mnogoštevilne narode, ta inteligenca je postala malodušna in veruje v božjo pravico in v Zvezo narodov. Ker se je ta inteligenca odtrgala od ljudstva, ker je izgubila stik z vrelcem življenja in ostala v manjšini, se ozirala večinoma na svoje lastno življenje in tako kopala prepad med seboj in ljudstvom, je izgubila vse one življenjske sokove, ki vro iz ljudstva in so še zdravi in močni.

Tako se je tudi pri nas izvršila, sicer veliko pozneje kot drugod, diferenciacija družbe, ki je danes veliko usodnejša za mali narod, kakor za velike narode. Ta diferenciacija družbe pa sama na sebi ni škodljiva, saj je samo posledica razvoja. Škodljiva je zato, ker se je slovenska vodilna inteligenca odtujila potrebam slovenskega ljudstva. Slovenska inteligenca je pozabila, da so potrebe celokupnega naroda potrebe slovenskega ljudstva in potrebe slovenske inteligence.

Pozabila je ta slovenska gnila inteligenca, da je potreba najti — ako naj ima življenje zmisel — cilj svoje borbe, da je potreba najti formulo življenjske oblike naroda, ako naj Slovenci še ostanemo kot narod. Zato je velik del slovenske inteligence omahnil tja, kamor je kazalo: v Jugoslaviji v jugoslovanstvo, v Italiji v italijanstvo, v Avstriji v nemštvo... Kajti vsak slaboten, bolan človek rabi opore, tako jo je rabila tudi slovenska inteligenca. Zato je ta slavna inteligenca postala obupno malodušna, ko smo doživeli rapalski dan ter dan koroškega plebiscita. Ker pa je mislila samo nase, se ni vprašala, kje je rešitev iz teh porazov. Začela je živeti življenje zase, in najboljši del inteligence je spoznal grenko a resnično dejstvo, da po starih potih ni rešitve za slovenski narod, ampak samo neizbežen propad.

Ali smešno žalostno bi bilo, ko bi mi umrli na predvečer kapitalističnega imperijalizma. Smešno bi bilo, ko bi nam bilo predolgo čakati še en dan do popolne rešitve, do popolne odrešitve, ko smo čakali te rešitve že stoletja. Smešno in maloupno bi bilo, ko bi zavrgli vse energije sicer nesmotrenega, pa vendar dostikrat tako zelo požrtvovalnega dela naših prednikov. Smešno bi bilo, ko bi zaupali Zvezi narodov in vsem romantičnim wilsonjadam. To naše zaupanje

v tujo namesto v lastno pomoč je znak naše propadajoče inteligence, ki je tako propala, da niti v svojo lastno moč ne zaupa več.

Dejstvo, da nismo nikoli našli soglasja med slovenskimi življenjskimi vprašanji in med problemi, ki si jih je stavila Evropa, to dejstvo je vzrok naše politične in kulturne zaostalosti v preteklosti in sedanjosti. Preveč smo se ogledovali po Evropi, premalo po sebi. Nismo se smatrali za člane Evrope, ki morajo iti vzporedno z evropskimi gibanji svojo lastno pot, ampak samo za majhen narod, ki se mora ukloniti evropskim idejam, ako noče, da radi njih propade.

In danes je to dejstvo dospelo do kulminacijske točke. Slovenci se ne znajdejo sredi kaosa bolne evropske tajne diplomacije, ki kupčuje z ozemlji malih narodov in miri uporne poglede z Zvezo narodov, v kateri sedijo ravno tisti ljudje, ki so ta ozemlja prodajali, ravno tisti ljudje, ki ta ozemlja zatirajo.

Na prvi pogled so ta razmotrivanja postranskega pomena. Ali v resnici ni tako. V narodu, ki je individualen del organizma človeštva, je duševna kultura merilo njegovih življenjskih sil. Kajti kakor je gospodarstvo izraz človekovih vsakdanjih vitalnih potreb, kakor je politika samo izraz borbe za vse te vsakdanje potrebe, tako je kultura, in to v največji meri umetnost, izraz onih človekovih sil, ki so v borbi za vsakdanjo eksistenco še preostale za duševno življenje samo. Vse te sile pa so medsebojno vezane in izključeno je, da bi narod z majhno življenjsko silo ustvaril močno, veliko umetnost.

S tem pa, da smo Slovenci ločeni v najmanj tri dele, da se naša inteligenca uvršča v eno s propadajočo kapitalistično inteligenco sveta, da se oddaljuje od resničnosti, da si ne stavi skupnega cilja za bodočnost slovenskega naroda, s tem razpada kohezija naših življenjskih sil, s tem odmira slovenska učena družba življenju in s tem je slovenska umetnost zapisana propadu...

Franjo Aleš:

Slovenski gospodarski problemi.

Pod tem naslovom trdi Janko Traven v 6. številki »Mladine«, da je v največji meri pripisovati glavno krivdo zastoju oziroma polomu slovenske gospodarske politike sledečim činjenicam, ki jih v kratkem analizira tako-le: Odnos slovenskih političnih strank do slovenskega narodnega gospodarstva je dejanski slovensko neorientiran, ker manjka odločujočega organa, ki bi vse stranke silil v organiziran enoten in skupen nastop. Vzgoja naraščaja je pomanjkljiva in ni idejno sistematična. Mentaliteta slovenskega gospodarja pa je sploh — primitivna.

V marsičem ne morem oporekati gornjim trditvam, ker v bistvu

odgovarjajo resnici, vendar pa hočem pokazati, da činjenice in trditve, ki jih navaja Traven kot glavne, niso najvažnejše za oznako odnosno analizo slovenske gospodarske politike in krize slovenskega narodnega gospodarstva, kajti vzroki današnje gospodarske krize Slovenije leže predvsem v politični konstelaciji Slovencev in pa v ekspanzivnosti srbskega finančnega kapitala, ki z velikimi sistematičnimi skoki tendenciozno uničuje slovensko nacionalno gospodarstvo in slovenski kapital ter energično zavira normalen razvoj akumulacije slovenskega kapitala.

Za razumevanje slovenskih gospodarskih problemov nam je nujno potreben pravičen in objektivni pogled na politični razvoj Slovencev. Brez tega sploh ne moremo karakterizirati današnje faze gospodarskega življenja slovenskega ljudstva, slovensko gospodarsko krizo. Poglejmo se popolnoma odkrito: brez zavijanj in brez pretvarjanj, brez kakršnihkoli tendenc in vsakdanjih političnih fraz! — Slovenska politika — nota bene politika voditeljev slovenskega naroda je bila od svojega začetka pa do danes, ko smo »nacionalno osvobojeni«, vedno usmerjena po antislovenskih tendencah. Nikdar še niso voditelji slovenskega ljudstva zahtevali popolno gospodarsko in politično emancipacijo slovenskega naroda! Od nekdaj že je odločeval v slovenskih pokrajinah inostranski kapital, povsod v Sloveniji so se videli in se še vidijo pogubonosni vplivi neslovenskega kapitala. Tako je bilo pod ranjko avstro-ogrske monarhije in tako je ostalo na žalost še — danes. Dočim je bilo slovensko ljudstvo eksploatirano pred desetimi leti od nemškega kapitala, — nas danes gospodarsko (politično nas je že!) upropašča beograjski centralizem in srbski velekapital!

Tako je in popolnoma nič drugače! Tendenčnost srbskega kapitala je šla pred stvarjenjem sedanje državne oblike, v kateri živimo, že tako daleč, da so se brez vednosti slovenstva storili oni v nebo vpijoči fakti v Londonu (Londonski pakt), ko je dobil italijanski imperializem mandat za zasedbo tretjine slovenskega ozemlja — žarišče in torišče industrije in prometa ob Jadranu — Trst z zaledjem in slovenskim Primorjem!

Jasno je, da smo bili tedaj ali tako kratkovidni, da imperialističnih stremeljenj velesrbskega kapitala nismo mogli videti, ali pa prodani brez vsakršnegakoli našega odpora. (Dejstvo je, da si posledic še danes pravilno ne razlagamo! Op. p.) In ako smo v svoji brezglavosti pustili, da nam režejo najboljše kose mesa ob živem telesu, kako naj si potem drugače tudi predstavljamo ogromen razmah krize slovenskega gospodarstva kot v naši popolni politični neodločnosti in radi tega — naravno — v politični nemoči.

Povojni gospodarski razvoj kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pa se v glavnem zrcali v sledečih konkretnih dejstvih. Kot produkt imperialistične svetovne vojne je kraljevina SHS pravzaprav mnogonacionalna država, (Smatramo, da Jugoslovani niso en narod. Op. p.), kjer je skušal odnosno še skuša dobiti popolno prevlado številčno

najjačji element (kar je popolnoma naravno). V našem primeru pa je politično najmočnejši element srbski narod in njegova radikalna stranka, katere politični voditelji jasno in javno izražajo v svojih šovinističnih tendencah stremljenje: ustvariti Veliko Srbijo, v kateri naj komandira — velesrbski kapital! (Oglejmo si samo M. Slavičovo brošuro!)

Ta stran se mi zdi najvažnejša v razvoju »jugoslovanskega« narodnega gospodarstva in naša domača ekonomska kriza bi nas mogla popolnoma prepričati o njeni istinitosti. Kar pa se tiče »akumulacije kapitala« v Jugoslaviji, pa moramo konstatirati, da se je vsa razvojna faza akumulacije kapitala koncentrirala v glavnem na znatnem ojačenju in dvigu srbskega kapitala na eni strani ter na sistematičnem zatiranju v industrijskem razvoju v ostalih delih države, osobito v Sloveniji — na drugi strani.

Je-li demontaža slovenske industrije samo produkt splošne krize v industriji, ali je produkt tendenčnosti srbskega kapitala? Brez dvoma lahko rečemo, da je produkt obeh ali trdimo lahko, da je v glavnem produkt srbskega kapitala, kajti nemorem si predstavljati tako sistematičnega izsesavanja in obdavčenja razvijajočih se slovenskih podjetij in tovaren, brez stremjenja mlado industrijsko gospodarstvo uničiti. Industrijska kriza v Sloveniji pa je poleg tega še forsiрана po centralizaciji kapitala na račun našega malega kmeta in malega obrtnika na eni strani ter s carinsko politiko o zaščiti domače industrije na drugi strani. Tendence srbske buržuazije s svojo imperialistično politiko (Solun!) in s prenosom industrijskega težišča v center države, t. j. v Srbijo, pa so še silneje potencirale slovensko gospodarsko (industrijsko) krizo.

Istočasno se je v istem pravcu pojavila tudi agrarna kriza v državi. Socialni in gospodarski položaj jugoslovanskega kmeta je bil par let po svetovni vojni relativno zelo dober. Agrarni proizvodi so se tedaj prodajali za visoke cene na trgu, kar je povzročilo, da se da se je kmet v tem inflacijskem razvoju osvobodil hipotekarnih dolgov. Toda katastrofalen udarec kmetškemu življu leta 1923 s 500 odstotnim povečanjem davkov in z vedno večjim potenciranjem carinske politike, je kmalu gospodarsko uničil prečanskega kmeta. In zopet je tudi v tem primeru največ trpelo slovensko kmetško gospodarstvo — slovenski kmet.

S temi dejstvi je treba vsekakor računati. Točno stališče zavzema Janko Traven, ko trdi, da je pri vseh naših odgovornih in važnih mestih manjkal potreben povdarek slovenske politike in da je po prevratu bilo slovensko narodno gospodarstvo prepuščeno popolnoma samemu sebi.

Zato sem mnenja, da je rešitev slovenskega gospodarstva v Jugoslaviji možna edino od Slovencev samih in to samo v znamenju enotne politične akcije slovenskega ljudstva proti hegemoniji srbskega kapitala.

Slovenski gospodarski problemi so danes najslabše obdelani in pomanjkljivo analizirani — in še to v kolikor se sploh nahajajo v razmotrivanju slovenskih ekonomskih strokovnjakov so stavljeni pred popolnoma napačno alternativo. Slovensko gospodarstvo more uspevati, se more uspešno razvijati samo v lastni državni politični organizaciji, nikakor pa ne v tem in takem stanju kot se razvija danes, kajti že sam današnji državni ustroj kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ne more zadostiti potrebam ekspanzivnosti slovenskega kapitala, ko se od strani vladajoče srbske buržuazije zavira inflacijski razvoj našega gospodarstva in omejuje delavnost na produktivnosti našega podjetnika in kmeta, skratka: slabša se konjunktura.

S poudarjanjem slovenskega gospodarstva in slovenske gospodarske politike mora biti tudi v nerazdružni zvezi potreba po politični samostojnosti zedinjenih in združenih Slovencev, kajti šele z momentom, ko je ustvarjena samostojna politična enota slovenskega naroda, more slovenski kapital svobodno konkurirati, more šele misliti na slovensko gospodarsko politiko v pravem pomenu besede.

Samo v tem vprašanju tiče gospodarski problemi slovenskega ljudstva. Vsak način iskanja drugačnih rešitev teh kričečih problemov pa je neploden, ker ni mogoč.

Premisliti je samo: ali v samostojni Sloveniji slovensko gospodarstvo in slovensko gospodarsko politiko, ali v nesamostojni Sloveniji neslovensko gospodarstvo in neslovensko gospodarsko politiko!

Bratko Kreft:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

Naturalizem vodi umetnost v propast. Mnogi kritiki so trdili, da z naturalizmom umre tudi teater, zlasti ker je novejši čas prinesel veliko prožnejši in sodobnemu čustvovanju, času tehničnega napredka, bližji kino. V gledališču je zavladalo neko mrtvilo. Moderni dramatikci so se po večini v lirčnosti svojih dram naravnost obračali vstran od naturalističnega teatra, ki je imel zmožnost direktnega podajanja življenja, ni se pa mogel povzpeti v sfero neoromantike, ekspresijonizma itd. Vrhu tega so v veliki meri vplivali na propadanje gledališča kapitalistično-merkantilni interesi. Kapitalizem si je skušal pred vojno in še sedaj skuša usužnjiti — odnosno izrabiti v svoje direktne ali indirektne svrhe vse institucije, ki žive ali životarijo v krogu današnjega družabnega reda.

Aleksander Tairov, propovednik neorealističnega, mogoče zasluži celo — ekspresionističnega teatra, je usmeril vse svoje sile zoper naturalistični teater, ki je zaslužnjeval igralca v svoje naturalistične, življensko verne

spone. Ni mu dopuščal fantazije, niti lastnega ustvarjanja, sproščene igre. Vse se je preračunano vršilo v mejah naturalizma. Zato je zoperstavil naturalističnemu igralcu novega igralca, novo-samobitno umetnika teatra in svoje načrte in misli zbral v knjigi, ki jo je naslovil »Sproščeno gledališče«.

V njej zastopa tezo »theatre pour le theatre«. Vse njegovo hotenje in delovanje je osredotočeno v sproščanju igralske umetnosti, v hotenju ustvariti mimo diletantskega naturalističnega igralca, ki se samo trudi, kako bi posnemal življenje, mogočnega mojsterskega igralca, ki bo do petankosti poznal tehniko svoje umetnosti in iz svoje notranjosti — ne oziraje se na resničnost, naturalističnost življenja, ustvarjal svoje umetniške like, kakor vsak drugi umetnik.

Vi ste igralec. Vi ste ustvarjajoča osebnost. V vas je hotenje uresničiti zamisel svoje umetnosti in zopet vi ste, vaše telo, vaše roke, noge, glava, oči, glas, govor — vi ste torej tudi material, iz katerega ustvarjate svoj umetniški lik. Vi ste vse. Vse je zapopadeno v vas in vse se tvori iz vas.

In ravno zaradi tega, ker ste vi subjekt in objekt, mora biti vaša tehnika in vaše telo skrajno popolno, da bo možno izraziti vse globine, vse tresljaje notranjega doživetja, ki je samo ob sebi umljivo pri vsakem ustvarjajočem človeku.

Tairov zato pred vsem zahteva popolnost zunanosti. Naturalistični teater je sprejemal tudi telesno nepopolne ljudi v svoje gledališče, celo pohabljenec. Seveda vse iz vidika, da bi dotični igralci vlog pohabljenecv tem bolj resnično, tem bolj živlensko lahko podajali. Tairov smatra to kot eno izmed največjih zablcd naturalističnega teatra in slavi kot primer zahteve indijskega gledališča, ki stavi igralcu sledeče pogoje: svežost, lepoto, prijeten, poln obraz, rdeče ustnice, lepe zobe, vrat okrogel kakor zapestnica, lepo oblikovane roke, plemenito rast, močne boke, čar, dostojanstvenost, plemenitost, ponos, o talentu ni treba izgubljeni besedi.

Tako stroge so zahteve indijskega gledališča. In Tairov jih spoznava kot upravičene po logičnem sklepu, ki ga izvaja iz resnične prej citirane definicije: igralec je subjekt in objekt svoje umetnosti.

Za umetniško ustvarjanje je potrebna vaja, šola, poznavanje, sebe kot tvorca in kot material. Če morajo slikarji po cela leta prebiti na umetniških akademijah, da so zmožni se udeleževati kot slikarji, gotovo mora preizkusiti veliko predvaj in še bolj kot omenjeni — igralec. Naturalistični teater je tudi pri tem veliko grešil. Res je, da je razvijal in učil svojo tehniko notranjega doživetja ali s tako majhnimi pripomočki, da za pravega gledališkega umetnika ne pridejo v poštev. Glavno je bilo zanj doživetje, ki pa je zelo nejasna in nezadostna lastnost, dasi je trdil, da vse ostalo, vse zunanje pride sčasoma samo po sebi. Naturalistični teater ni kultiviral igralčevega telesa.

Tairov deli igralsko umetnost v dva ustvarjajoča, med seboj tesno spojena procesa: proces notranje upodobitve, umetniške ideje — in proces njenega utelešenja. Delitev ni njegova, saj je to pravzaprav en sam proces vsakega ustvarjajočega umetnika.

Zato je tudi pri njem in še posebno pri njem govor o notranji in

zunanjí tehniki. Noben drug umetnik ni vezan na čas. Igralec je vezan. Ta in ta večer mora ustvariti umetniški lik tega in tega v tem in tem delu. Zato mora povsem obvladati svoje čustvovanje, svoje duševno življenje, mora biti skrajno prožen, kajti šele potem bo lahko ustvaril v vsakem poljubnem trenutku svoj umetniški lik. Igralec-umetnik mora združevati v sebi harlekina in trageda.

Notranja igralčeva tehnika sestoji iz skrajne razvitosti ustvarjajoče volje in njene ustvarjajoče fantazije, v zmožnosti, z njeno pomočjo priklicati, pričarati poljubno scensko tvorbo in potrebne emocije obvladati.

Zunanja tehnika igralske umetnosti pa poseduje zmožnost obvladati material, s pomočjo katerega da svoji notranji tvorbi izraza, to se pravi, obvladati svoje telo z vsemi k njegovemu ustvarjanju potrebnimi organi. Zato zahteva Tairov popolnost igralčevega telesa, ki ga mora igralec tako dolgo vaditi, izoblikovati, da mu je pokorno v vseh trenutkih ustvarjanja, še več, da mu je tvorni del pri ustvarjanju njegovega umetniškega lika.

Da čim boljše, čim lepše in nazornejše poda svoj notranji lik, svoje doživetje, mora igralec uporabiti vse predmete, ves material, ki mu je na razpolago. Ni res, da se molitev izrazi samo z naturalistično, tradicionalno sklenjenimi rokami, vse lepše se da izraziti na drug, umetniško popolnejši način. Spomnimo se samo ekspresionističnih slik, pri katerih ne morete nikjer najti naturalističnega giba. Roke se krčijo, zvijajo, stegujejo, roke so žalostne roke itd. Tako tudi pri Tairovem igralcu.

Čim bolj naturalistično, to se pravi prostaško, kakor Krjavelj, resnično je govoril do sedaj igralec v gledališču, tem bolj so se ljudje čudili, tem bolj so ga hvalili, če tudi ponajvečkrat radi istega naturalizma niso niti razumeli njegovih besedi, ker jih je, ali v prevelikem efektu preveč kričal, ali v naturalistični vernosti pretiho izgovoril. Naturalizem je vpeljal vulgarni jezik v teater. Tairov zahteva do potankosti razvit organ, čisto, jasno govorico — zakaj govor je muzika igralčeve umetnosti.

Naturalistični igralec je skušal govoriti Shakespearjeve verze kakor prozo — skušal je uničiti vso ritmiko —. Tairov zahteva nasprotno najlepšo ritmiko — še več: dinamiko govora. Njegov igralec mora v sebi združevati plesalca, pevca in igralca.

Gledališka umetnost je kolektivna umetnost. Igralec je vse. Vse mora služiti njemu. Ker pa je ravno gledališka umetnost kolektivna, mora biti nekdo, ki uravnovesi in spaja ustvarjajoče med seboj. To je režiser — krmar teatra. S tem se nikakor igralčeva svoboda ne zatira, nasprotno, da se mu prilika, da svojo umetnost spoji s soigralcem — da skupno ustvari umetniški lik.

Huda je borba, ki jo vrši Tairov z literaturo in reči moram upravičeno. Naturalizem je sklepal igralca v življensko resničnost, drama moderne, ki niti ne zasluži tega imena, ga je usužnjevala v golega recitatorja, oklenila ga je v svojo lirčnost in mu ni nudila niti najmanjšega razmaha. Bila je še vrhutega epično razvlečena in igralec je v taki drami mrtva lutka, senca, ki se potiče po odru in govori sanjave, lepo zveneče stavke.

Zato Tairov naravnost nastopa proti vsaki literaturi. Teaterska umetnost je samobitna umetnost. Igralec-mojster je njen genij, njemu je vse

podložno, on ima pravico izbirati, uporabljati, kakor je njemu, njegove-
mu ustvarjanju edino prav. Zato mu je tekst-drama samo dobrodošel
pripomoček, ki ga ima pravico na svoje dobro okrniti ali tudi razširiti.

Vse je podložno Tairovovemu mojstrskemu igralcu. Vse ima pravico
uporabiti, da pride njegova umetnost do tem jasnejšega, popolnejšega
izraza. Godba, kostum, zlasti pa scenerija. Tairov razdeli ponajvečkrat
oder na vzpetosti in nižine, ki jih uporabljajo igralci v važnih, seve od
režiserja določenih momentih. Zelo skrbno gleda na kompozicijo scene.
Da pride kak poseben prizor ali recimo važen nastop kake osebe
bolj do izraza, jo postavi na vzvišeno mesto, kar napetost in občutje
dotične scene zelo poveča. Scenerija sama mora biti živo v živem. Mora
tudi izražati — ne samo kazati —. In to vse z ozirom na dejanje —
odnosno na igralca. Umetnost ne posnema narave, umet-
nost si ustvarja sama svojo naravo.

Vsa umetnost Tairovovega igralca se mora kretati v mejah realizma,
saj je telo, material njegov umetnosti realističen pripomoček.

!To so v glavnem teze, teorija Tairovovega »Sproščenega gledališča«,
ki v nasprotstvu z naturalizmom poudarja igranje kakor smo to sicer še
v majhni meri slišali o Vahtangovu. Gotovo ima tu prav. Zakaj že ime
samo: igralec, igra nam jasno pravi, da ne gre tu za direktno življenje,
ampak da gre za neko predstavljanje in igranje.

Boj z naturalističnim teatrom, zlasti z MHT se je vršil precej živo,
saj je bil Tairov (kakor tudi Majerhodl) prvotno sam član MHT.

Da gre za igranje, za originalno igralčevo umetnost, je Tairov v svoji
knjigi citiral sledečo zgodbi o popotnem artistu, ki je znal izvrstno po-
dajati kruljenje prašiča. Občinstvo je bilo vse navdušeno od njegove umet-
nosti in je bilo nenasitno. Revez, ki se je jezil nad to nenasitnostjo, si je
skušal pomagati drugač s tem, da je vlovil prašiča, ga zvezal v vrečo in ga
vedno takrat, kadar bi moral zakruliti on, stisnil, da je prašič zakrulil
mesto njega. To pot ga je občinstvo izžvižgalo...

Resničnost umetnosti je nekaj drugega kakor resničnost življenja.

Važne so še zahteve, ki jih stavi Tairov glede scenerije. Do sedaj je
bila scena trodimenzionalna samo naslikana, v resnici je bila dvo-
dimenzionalna. V taki dvodimenzionalni okolici se trodimenzionalno igral-
čevo telo izgublja, ne najde sozvenenja in scenerija je že radi tega
mrtev rekvizit, ki bolj kvari kakor pomaga. Zato Tairov pri svojih insce-
nacijah ničesar na kulise ne riše — vse je trodimenzionalno — pro-
storninsko, da se tako sklada z igralčevim telesom. (Dalje prih.)

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

In to mojo interpretacijo temeljnega etičnega nazora Sokra-
tovega potrjuje drugač enako posredno in enako jasno še vse to,
kar govori Sokrat glede razmerja med etičnim ravnanjem na eni
strani in pristojno ter iz tega ravnanja izvirajočo radostjo na
drugi. Prvič izrecno pravi, da ta radost ni dosegljiva po različnih zgolj

vnanjih dobrinah (bogastvo, telesna lepota, oblast itd.), temveč le po zavednem stremljenju, da vedno bolj spoznavamo samega sebe ter da tem potom postajamo boljši in da imamo ali dobivamo prijatelje, ki nas delajo s svoje strani še boljše. In naravnost božanski da bi postali, če bi prav nič ne bili navezani na vse le vnanje »dobrote«. Po možnosti prav malo potrebovati, da je najbližje — božji popolnosti. Kdor vpoštevata tudi take in po Ksenofonu, pa tudi Platonu enako potrjene Sokratove nazore, ne more več dvomiti, da pri Sokratovi etiki sploh ne gre za nikak »evdaimonizem« v ožjem pomenu besede, kaj še za kak nizkotni utilizem. Kajti kolikor govori Sokrat o tem, da je pravilno ravnanje ono, ki nas dela srečne, moramo zdaj dostaviti, da gre tu le za »pravo« srečo človeka, torej za ono srečo, ki izvira resda le iz — pravilnega ravnanja.

V tesni zvezi s takimi etičnimi Sokratovimi nazori je tudi osnovna politična zamisel njegova, namreč da pripada državno vodstvo samo — političnemu veščaku (*ἐπιστάμενος*). Pravi vladar mora biti takorekoč »pastir« svojih podanikov in njegova glavna krepost mora biti ta, da dela podanike srečne (*τὸ εὐδαιμοναῖον ποιεῖν ὡν αὐτὸν ἡγήται*). Zato je Sokrat naravnost strastni nasprotnik one in take državne demokracije, ki prepušča le golemu slučaju izvolitev vodilnih osebnosti. Zato ne najde Sokrat dovolj krepkih izrazov za žigosanje tedanje Atenske navade, prepuščati žrebu odločitev vprašanja, kdo naj vodi ljudstvo v odločilnih trenutkih. Kajti v l a d a r j i da niso ne tisti, ki pač v istini vladajo, tudi ne tisti, ki so bili le po naključju ali le vsled nasilja in prevare izvoljeni, temveč samo tisti, ki — vedo vladati. In zopet dokazuje to Sokrat na podoben — induktiven način, kot smo ga že gori mogli videti. Tudi na ladji kraljuje samo tisti, ki je veščak v plovbi, prav tako kraljuje samo pristojni veščak v zemljedelstvu, na bolniški postelji, v telovadnici, da, pri preji zapovedujejo celo ženske moškim osebam. Vse to nam poroča Ksenofon in vse to je v soglasju s Sokratovim prepričanjem, da je tudi na etičnem polju glavno in neobhodno jedro človeško spoznanje, pravo spoznanje. In zanimivo je videti, kako najdemo po Ksenofonovem pričevanju pri Sokratu tudi že sledove neke vrste klasifikacije različnih ustavnih form državnega življenja; tako imenuje Sokrat kraljevino tak državni sistem, ki da sloni na prostovoljni in zakoniti izvolitvi pristojnega državnega vladarja, dočim mu je »tiranija« tak državni sistem, ki da sloni na neprostovoljni in protizakoniti izvolitvi istega državnega glavarja (*βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρως ἡρεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνὸς μίσε. Τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνδρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλείαν ἡρεῖτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ μὴ κατὰ νόμους ἀλλ' ὅπως ὁ ἀρχὸν βούλοιο, τυραννίδα*).

Vsi ti Sokratovi nazori store končno umljivo, da nahajamo pri njem tudi neke markantne misli o ostalem vesoljstvu, dasi Sokrat po izhodni svoji točki ni bil v tej smeri prav nič zainteresiran. Tudi njegova metafizika ima enako antropocentrično lice. V vsem ostalem svetovju vidi zakonito smotrenost, ki kaže na to, da mora to svetovje biti delo nad vse pametnega bitja, Boga. Tako najdemo pri Ksenofonu stavek: »Kar se vrši radi koristi, to more biti le delo razuma«.

In to smotrenost vsega svetovja prikazuje Sokrat morda še najlepše na točki človeka samega, zdaj kot koščka istega svetovja. Oči, nos in jezik da omogočajo za nas potrebne občutke svetlobe, glasu, vonjev in okusov. Občutljivo oko da je zaščiteno po posebni koži, ki se po potrebi odpira in zapira; trepalnice ščitijo oko pred prahom, obrvi pa pred potnimi curki. Sprednji zobje da služijo rezanju, zadnji pa mletju hrane. Usta da so v neposredni bližini vida in voha kot potrebnih kontrolnih organov, ogabne sekrecije pa da so lokalizirane na po možnosti oddaljenih mestih. Enako pa so tudi spolni nagon, materinska ljubezen in nagon samoohranitve delo — božjega razuma. Pri človeku da še pristopi k vsemu temu pokončna hoja, spretna roka, jezikovna sposobnost in popolnejšemu telesu odgovarjajoča višja duševna organizacija, kot se javlja n. pr. tudi v mantičnem prorokovanju. Enakemu cilju da služijo tudi vse kozmične naprave, n. pr. svetloba, ki jo nadomeščajo v počitku namenjeni noči mesec in zvezde. Hrana da izvira iz zemlje in je po svoji produkciji primerna posameznim letnim časom. Solčni tok se zemlji preveč ne približuje in se od nje preveč ne oddaljuje, toplota solnea da se menjava polagoma, primerno človeški telesni organizaciji. In tudi vse drugo, kakor n. pr. voda in ogenj, domače živali in tako dalje, vse to je Sokratu jasen dokaz za dvojce: za eminentno smotrenost vsega svetovja na eni strani in za enako — antropocentričen značaj tega svetovja na drugi. Vse to se pri njem komulira v njegovem najglobljem prepričanju, da je celokupno realno vesoljstvo le delo — božje previdnosti.

Zato končno enako ni čuda, da nahajamo pri Sokratu tudi nazore, ki zadevajo njegovo stališče v vprašanju religije. V svojem praktičnem sem spadajočem udejstvovanju se je po Ksenofonu in Platonu pač pridružil tedanjemu narodnemu kultu, ki ga tudi teoretično vsaj izrecno ni zavrnil. Toda ravno tako jasno pa kažejo vsa sem spadajoča poročila, da je Sokrat na eni strani imel čistejše in nrajneje pojme o tedaj uzuelnih bogovih in da je nekako instinktivno nagibal k poznejšemu monoteizmu. Prvič govori tudi sam pač o različnih bogovih in misli pri tem na bogove svoje narodne religije. Drugič pa so mu bogovi — vsevedni, povsod navzoči in dajejo človeku zanj potrebna znamenja pri najvažnejših življenskih prilikah. Oni vedo, kaj je v istini dobro, in zato jih moramo samo za to prositi. Tretjič pa vendar govori že on o nekem edinemu Bogu, »ki ves svet ureja in vzdržuje in loči tega Boga od ostalih bogov. In nam že znano antropocentrično Sokratovo stališče se javlja tudi še v nadaljnjih treh točkah, s katerimi si je izkušal božje bistvo točneje opredeliti. Bistvena stran božanstva da sta — razumnost na eni strani in skrb za človeka na drugi. In da moramo v istini govoriti poleg vsega ostalega realnega vesoljstva še o nekem nadsvetovnem božjem bitju, vse to da najbolje dokazuje človeška narava sama. Tako najdemo pri Ksenofonu sledečo sem spadajočo argumentacijo: »Tvoj razum je na tvojem telesu činitelj, ki se tega telesa poslužuje, kakor hoče. Torej pa mora biti tudi vesoljni razum, ki razpolaga z vsem vesoljstvom, kakor hoče.« Dalje izvaja: kakor je človek telesni del snovnega vesoljstva, tako je človeški razum del vesoljnega razuma. In kakor je naša duša nevidna, pa se javlja po

svojih delih, tako neviden je tudi Bog, ki pa se enako javlja po svojih delih. —

Tri neminljive točke nahajam na Sokratovi filozofiji že v podanem najsplošnejšem orisu njegove miselnosti. Prvič da je osnovni objekt filozofije duševnost, človeška duševnost. Drugič da je najmarkantnejša plat te duševnosti njen — normativni, tak značaj, da je na njej fundirana legitimna razlika med »pravilnostjo« in »nepravilnostjo«, v najeklatantnejšem primeru pa med »dobrim« in »zlim«. Tretjič da je vse ostalo — s k u s t v e n o realno vesoljstvo, če naj záse ne bo — brez vsakega smisla, vprav razvoju te normativne plati človeške duševnosti že načelno podrejeno.

(Dalje prih.)

ZAPISKI.

Hamletstvo in slovenska mladina.

(Nekaj opazk k Jurkovičevim izvajanjem.)

Slovenska inteligenca, ki po svoji večini ni bila tako in tako nikoli nič prida, ne za časa bivše monarhije, ko je mislila, da je bog, če zna dve, tri fraze zaviti po nemško in ne sedaj ko javno proglaša, da Slovenci nismo Slovenci, torej ne narod, temveč da smo pleme nekega gotovega jugoslovanskega naroda ali točneje »jugoslovenske nacije« in da naš jezik ni jezik, temveč dialekt zopet nekega jugoslovanskega jezika. In nad nami visi in v naših besedah in mislih se vedno znova ponavlja vprašanje: »Ali sem, ali nisem?« Res je, šaljevci ga rešujejo tako, kakor ga rešuje Cankarjev zlodej v »Pohujšanju«, ne vedo pa, da so klovn, ki se norčujejo sami s seboj. Kar pa je najbolj žalostno znamenje za te obupne dni, v katerih se slovenski narod muči in trudi za svoje golo življenje, je to, da ga je izdal še del mladine. Ko je prijatelj Mrzel naglasil v svojem govoru novembra meseca na univerzi, da ima slovenski narod vse pravice za svojo samoodločbo, so bili mnogi, ki so govorniku — žvižgali, ne zavedajoč se, da so zagrešili ono, kar tako radi očitajo drugim, namreč narodno izdajstvo, odpad od lastnega naroda.

Ali sem, ali nisem? Vprašanje se je zajedlo tudi v mladino. Govoril sem pred meseci z mladeničem mojih let, iz najnižjih plasti ljudstva in ta mi je svečano zatrjeval, da bi bilo za ljudi še najboljše, če bi morali molčati kot grob in ubogati, kar jim ukaže kak diktator, po vzorcu italijanskega Mussolinija. Mladeniča sem obžaloval, hkrati pa se mi je zazdelo, da je menda le res, da je slovenska mladina — mislim seveda šolano — zamenjala svoje slovensko narodno prepričanje in svobodoljubje za nekak jugoslovanski nacionalizem in sanjarije o fašistovski diktaturi pri nas. In tu je vzrok, da slovenska mladina pred gornjim vprašanjem okleva in ne more odločno ter jasno reči: Sem! Sem član slovenskega naroda in moj jezik je slovenski!

Kar si slovenska mladina ni mogla sama dovolj jasno odgovoriti, ji

je povedal Neslovenec, človek, ki ga pravzaprav naše težave ne bi smele brigati in ta človek je drzno dejal: »Nisi! Posebnega slovenskega naroda ni!« Tovariš Jurković je Srb in so mu najbrže neznane bridkosti slovenskega človeka in naroda tekmo zgodovine. Ne ve, da je slovenska zavest tako živa v vsakem našem človeku, da so se je morali in se je morajo nekateri odpadniki odpovedati le v hudi borbi s svojo vestjo. Ni bila samo indiskrecija edini greh, ki ga je zagrešil Jurković. (O tem mu je odgovoril prav primerno že Mrzelj.) Jurković je zagrešil več. Pisal je o problemu slovenskega naroda in jugoslovenske nacije, dasi si sam ni na jasnem, kaj je narod in kaj nacija. Z ozirom na Slovence je izrekel sociolog Gumplovicz besede (zapisal jih je menda dr. Rostohar), da narod, ki je zraščan s svojo zemljo, ne umre, pa naj je še tako maloštevilen. Vsaka zgodovinska krivica se maščuje. In naj si zapomni tovariš Jurković: Niso iztrebili Turki Armencev, dasi so jih polovico poklali in tudi Slovencev ne bo pogoltnila kaka zlitina z imenom »nacija«, kajti narod, to je prvina, je živ organizem, »nacija« pa je papirnata zmes raznih pojmov o narodu, etatizma in želji po pripadnosti k velikemu narodu. Jugoslovanstvo, pravo, resnično, pa ni zmes Srbstva, Hrvatstva in Slovenstva, temveč Slovenstvo, Hrvatstvo, Srbstvo in Bolgarstvo skupaj drugo poleg drugega.

In kako enostavno rešuje Jurković problem Slovenstva in Jugoslovanstva! Če je nekaj tehnikov zatajilo svoje Slovenstvo in sklenilo, da tiska svoje publikacije le v srbohrvaščini, v ekavščini in v latinici, se zdi Jurkoviću to že korak naprej k Jugoslovanstvu! In tudi slovenska kinematografska publika je rešila problem Jugoslovenstva, zato ker čita napise v srbohrvaščini in jih razume. Da, tovariš Jurković, tako so nekoč Nemci dokazovali pripadnost Slovencev k svojemu narodu, ker je ljubljansko občinstvo čitalo napise v kinematografih v — nemščini.

Če odgovarja resnici Jurkovićeva trditev, »da so takozvani katoliški (klerikalni) študentje jugoslovansko orientirani« (dobesedno po Jurkoviću), potem je na mestu le žalostna konstatacija, da je Slovenstvo zopet izgubilo del svoje mladine. (Te trditve do trenutka, ko to pišem, ni še nihče od katoliških akademikov demantiral. Sklepam namreč, da je Jurković mnenja, da se katoliški akademiki prištevajo k »jugoslovanski« naciji.) Toda tudi to izgubo bi Slovenstvo zlahka preneslo. Slovenski narod je doživel že čase, ko ni imel ne narodno zavedne inteligence in ne narodno zavedne mladine, pa je vseeno živel. Vendar pa upam, da ta trditev ne odgovarja resnici in da je Jurković le slabo informiran. Napačnih informacij pa je v njegovem članku nešteto in se jih niti prešteti ne da.

Dasi se zelo mučim, da bi pisal o Jurkoviću takorekoč v rokavicah, vendar ne morem najti drugega izraza za ton, s katerim govori Jurković v odstavku, kjer trže marksiste kakor cunje, o problemu slovenskega gospodarskega obstoja, kakor navaden cinizem. Da, cinizem zmagovalca nad premagancem, cinizem gospodarja nad podložnikom. Jurković piše: »Karakteristično je za to skupino naših »boljševikov«, da se je po svojih predstavnikih večkrat zavzela za obrambo slovenskih in internacionalnih kapitalistov in veleindustrijcev in kar se razume, napadajoč ob tej pri-

liki beograjsko vlado in centralizem, ker dela tem kapitalistom razne neprilike in težkoče ter jim s silnimi davki onemogoča delo in napredek.

Recimo, gospod Jurković, da beograjska vlada nalaga samo kapitalistom velike davke. Če je vreča še tako polna in če jemlješ vedno iz nje, bo kmalu prazna. Posledica take mentalitete, gospod Jurković, kot jo zastopate Vi, je ta, da slovenska industrija peša, da peša slovenska trgovina, da je samo v Sloveniji približno 40.000 ljudi brezposelnih. Ni treba, da je človek ravno »boljševik«, dovolj je, če je odkritosrčen in priznal bo da je to zato, ker »beograjska vlada dela tem kapitalistom razne neprilike in težkoče ter jim s silnimi davki onemogoča delo in napredek«.

Se več. Slovenski kmet, ki ga je medvojna inflacija rešila dolgov, ki so ga tlačili od zemljiškega odkupa l. 1848., ta kmet pada radi neznosne davčne in carinske politike zopet v dolgove in to mnogo hujše kakor prej. Oni dolgovi so rastle le v procentualni, ti dolgovi pa rastejo v dvojni geometrični progresiji, kajti dinar se dviga in prav znaten del tega dviga je moral sprejeti na svoja pleča ravno slovenski kmet. To ni boljševizem, to je kruta resnica!

Ali veste, gospod Jurković, da plača Slovenija na leto državi eno milijardo dinarjev tributa, da pa prejme letno le tri desetine tega denarja nazaj? Katera dežela je še na svetu, ki plačuje — pogledimo si v oči in pustimo fraze o Jugoslovenstvu na strani, g. Jurković! — tako veliko vojno odškodnino? In v tej mali, nacijsionalno osvobojeni in gospodarsko podjarmljeni deželi je milijon ust in dva milijona rok, ki grabijo za koščkom kruha, za zadnjimi pogoji za življenje. Se morda še zgražate, da sem Vaše besede označil kot cinizem! Gospod Jurković, »pozitivne ideje«, kot jih ponujate svobodnim akademikom, so pri nas že davno znane in prav ganljivo se bere o njih v Cankarjevi »Beli krizantemi«. In čimbolj bodo te »pozitivne ideje« v Vašem smislu naraščale, tem več bo »malkontentov« med akademiki in tem večji bo procent »zmožnih intelektualcev med njimi«, ki bodo, kakor upam, še vedno izdajali »dobro urejeno borbena revijo« »Mladino«, ki ne bo izgubila svojega »raison d'être« vsaj do tedaj ne, dokler ne bo ves slovenski narod nacijsionalno, gospodarsko in politično osvobojen ter kot enak med enakimi podal roke Hrvatom, Srbom in Bolgarom ter preko njih vsem drugim svobodnim narodom. (Citirana mesta v tem stavku so iz Jurkovičevega članka »Življenje in delo na ljubljanski univerzi«.)

In tedaj bo Hamletovo vprašanje za Slovenstvo vse drugače rešeno, kot si to predstavljate Vi!

Ciril Kočvar.

Nekaj opazk k mojemu „Razgovoru z novim g. upravnikom“.

Lj. 25. marca.

Priobčitev »Razgovora z novim g. upravnikom« v št. 6. »Mladine«, je sprožila v raznih krogih razne komentarje, med katerimi pa sem slišal tudi take, ki jih brez vsega ne morem preiti in ki se mi zdijo potrebni kratkega pojasnila.

Kar so vsebovale razlage očitkov, bi se jih dalo v glavnem omejiti na

seledeče trditve: Z objavo »Razgovora« sem namreč dokazal 1. da odobravam izrabljanje kulturnega zavoda v strankarsko politične svrhe in 2. da novega upravnika zagovarjam, kljub temu, da so mi njegove nezmožnosti znane in kljub temu, da smo imeli oz. da še imamo za to mesto mnogo bolj zmožnega kandidata.

Glede na prvo trditev odgovarjam, da je neutemeljeno očitati kaj takega meni, ki sem bil vedno — pa najsibo javno ali zasebno, ustno ali pisмено — proti vsakemu vplivu strankarsko političnih momentov v vseh strogo stanovskih ali kulturnih vprašanjih. Tudi v svojem predavanju o »Krizi našega gledališča« sem izrecno naglašal, da imenovanja gledališke uprave ne sme izvrševati politična stranka (namreč nobena, pa čeprav bi bila to SLS, ki bi imela morda za to še največ pravice!), marveč sem svoj tozadevni predlog formuliral tako-le: »Upravo gledališča naj ne postavlja samó minister oziroma politična stranka, kakor se je to godilo doslej, temveč naj jo voli anketa vseh najpomembnejših kulturnih delavcev (znanstvenikov, umetnikov, kritikov) s pomočjo oficijelnih zastopnikov vlade in pa organizacije gledališkega osebja.« (Tako ga je ponatisnil tudi Narodni Dnevnik v poročilu z dne 19. I. 1927.) Kakšni interesi naj bi me torej zavedli, da bi se temu prepričanju kar tako naglo izneveril? In še posebej, kaj naj bi imel n. pr. jaz z Narodno radikalno stranko opravka? Ponavljam pa še enkrat, da smatram za dolžnost dobrega dnevnika, da intervenira vsakega novo nastopivšega upravnika ali da vsaj priobči njegovo programatično izjavo, ker se mora zavedati, da je imenovani kandidat od trenutka, ko je nastopil službo, tudi upravnik in ne samo član ali somišljenik neke nasprotne politične stranke. Interveniral sem torej upravnika ing. Kregarja kakor bi interveniral tudi vsakega drugega upravnika, zlasti še, če bi mu vsi naši dnevniki zaprli svoje predaie. Priznati pa moram, da mene pri takih nastopih ne zanima toliko politično prepričanje imenovanega kandidata kakor pa njegova splošna usposobljenost, to je predvsem načrt, ki se tiče upravniskega in umetniškega gledališkega vodstva. Kajti nikakor mi noče v glavo, da bi moral biti radikal že načeloma (zato, ker je radikal) slabši gledališki upravnik od samostojnega demokrata ali — postavimo — katolika.

Zelo težko tudi verjamem (skušnja uči človeka), da bi se ta odpor oz. boj kot s strani vseh naših političnih dnevnikov tako solidarno izvršil, če bi bil novi upravnik član ali pristaš ene izmed tistih političnih strank, ki izdajajo v Ljubljani vodilna dnevna glasila. —

Z ozirom na drugi očitek: novega upravnika zagovarjati zame nima pomena, ker me kot oseba sploh ne zanima, kot upravnik pa samo v toliko, v kolikor je najvišja in torej odgovorna instanca našega gledališča.

Upravniske nezmožnosti ing. Kregarja mi ne morejo biti znane, enostavno zato ne, ker ing. Kregar doslej še nikoli gledališki upravnik ni bil. Če je pisal o gledališču včasih tudi slabe članke, se prvič lahko tolažimo z dejstvom, da so pri nas dobri članki o gledališču sploh zelo redki; drugič pa je pisec slabih člankov in ocen lahko čisto dober upravnik kakor je

nasprotno dober člankar lahko zelo šibek upravnik. Sploh se mi zdi, da je eden glavnih virov za zmotno obravnavanje upravniskega vprašanja pri nas tudi ta, da stavi velik del naše kritike upravniku za njegovo področje nepristojne zahteve. Komur morda še ni znano, kaj sodi pri državnih gledališčih v upravnikov delokrog, ta naj si ogleda prej nekatere tozadevne podatke.*

Tudi mi ni bilo znano, da smo imeli za to mesto boljšega kandidata od ing. Kregarja. O g. Zormanu — za katerega tukaj gre — vemo sicer, da ima velike zasluge za Narodno galerijo, da je bil pred leti član Gledališkega konzorcija, da je pisal nekaj časa v »Narodnem Dnevniku« gledališke ocene in da je s temi iz neznanih vzrokov nenadoma prenehal (kar more poznavalec gledališča le obžalovati). Toda vse to — po mojem mnenju — še ne more biti zadostna legitimacija za dobrega gledališkega upravnika, pravtako kakor n. pr. tudi vse dosedanje delo ing. Kregarja ne nudi nobenega jamstva specijelno za njegove upravniške zmožnosti. Vendar se mi zdi napačno to, da so naši kritiki ves ta čas, ko je bilo upravniško vprašanje odprto, molčali, po izvršenem imenovanju pa so ing. K. vsi odklonili. (Molčal je tudi Oton Župančič, čeprav bi njemu verjeli, če bi rekel besedo — toda res je, siliti se ne more nikogar, da bi spregovoril.) Ampak če bi n. pr. podpisani tako poznal upravniške nezmožnosti g. ing. Kregarja in upravniške zmožnosti g. Zormanaka — kor zatrjujejo naši kritiki, da jih poznajo, potem vem, da bi tega ne skrival in da bi to pravočasno tudi javno povedal ali zapisal! Naši kritiki pa so jih — po lastnih izjavah — dobro poznali in so kljub temu molčali. (Prim. Ljubljanski Zvon, Dom in Svet in vse naše dnevnike! Tudi po imenovanju so se vsi naši dnevniki v vseh člankih, ki so bili s tem v zvezi (in bilo jih je precej) Zormanovega imena izogibali. Izjemo je napravilo samo enkrat Jutro 17. II. 1927 v beležki »SLS in naše gledališče«.) Edini dr. Vurnik je v lanski Mladini, št. 6—7, imenoval Zormanaka za kompetenta upravniškega mesta v smislu predloga, vsi drugi niso predložili nikogar, čeprav je bilo za to časa nad eno leto.

K znani Izjavi gledaliških kritikov v ljubljanskih dnevnikih (z dne 25. II. 1927) pa bi vprašal samo sledeče: zakaj niso kritiki sklicali te ankete in podali take izjave pred imenovanjem upravnika, ko bi imeli nedvomno več nade v uspeh? Izgovor, da ing. Kregarja ni nihče smatral za resnega kandidata, je vendar jalov, če pomislimo, da je bilo njegovo ime v srbskih, hrvatskih in slovenskih dnevnikih večkrat zapisano med najresnejšimi kompetenti na upravniško mesto (gl. SN, 5. II. 1927) in da je ing. Kregar 18. I. t. l. v Mestnem domu s a m javno povedal, da kandidira za upravnika!

Mučno vpliva tudi izjavljanje naših kritikov, da »se zavedajo svoje odgovornosti pred narodom in zgodovino«, (Jutro, 25. II. 1927), ko vendar vemo, da se je nekateri izmed podpisanih kritikov še v mnogo bolj kritičnih časih niso zavedali! Saj se je celo ob zadnji krizi našega

* Primerjaj tudi besede bivšega upravnika zagrebškega gledališča: »Od upravnika ne smije se tražiti, da bude i finansijer i literat i muzičar i birokrata, jer takvog čovjeka nema čak ni za 4200 Din mjesečno, ni uz doplatka za još jedanput toliko.« (Interview z bivšim upravnikom g. Julijem Benešićem, Novosti, 22. III. 1927.)

gledališča pokazalo, da je bil spet dr. Vurnik edini, ki je začutil in tudi pošteno izpolnil svojo kulturno in kritično dolžnost. Med podpisanci Izjave pogrešamo tudi Jožeta Vidmarja, ki je posvečal zadnja leta gledališču mnogo več pažnje kakor LZ in DiS in ki velja v kritičnem svetu vsaj toliko kakor Anton Dolinar...

Obširno kampanjo Narodnega Dnevnika proti novemu upravniku pa je sploh težko jemati resno, če nam v posebni beležki posluži z novostjo, da je upravnik poklican skrbeti »za redno mazanje škripccev« pri zastorju! (»Upravnikov delokrog«, ND, 10. III. 1927.) —

Mogoče, da se bo zdelo vse to odgovarjanje marsikomu malenkostno in dlakocepno. Meni pa se zdi, da je tudi v majhnih stvareh jasnost potrebna in skrivalnice so mi bile že od nekdaj najbolj zoperna igra.

* * *

Že zadnjič sem pripomnil, da se z izvajanjem upravnika v vseh posameznostih ne strinjam. Te posameznosti hočem zdaj na kratko omeniti.

Upravnik n. pr. pravi, da bo sestavljal repertoar s pomočjo literarnih in glasbenih izvedencev, s čimer preide del odgovornosti avtomatično tudi na tiste, ki so mu svetovali. Smatram, da tako postopanje ni pravilno in zlasti ni samostojno. Po mojem mnenju je sestavljanje repertoarja izključno samo naloga uprave (dramaturg, oba ravnatelja!) in izključno samo uprava nam mora biti za to tudi odgovorna. Uprava mora imeti toliko samozvesti, da dela na lastno odgovornost v vseh ozirih — v dobrem in tudi v slabem. Če tega zaupanja nima, potem je to znak, da je odgovornost zanjo pretežka in potem naj enostavno in brez ceremonij odstopi.

Od delitve gledališča po omenjenem načrtu (operno — reprezentanca, dramsko — zabavni komadi) se ne moremo nadejati posebnih uspehov*. Vseh vzrokov za to domnevo (večinoma tehničnega značaja) tukaj seveda ne morem navedeti. Ker pa vsa ta sprememba itak ne bi imela drugega namena kakor izboljšati gledališke finance, mislim, da bi bilo najbolje in mnogo uspešneje, če bi se upravi posrečilo iztirjati od države, da ji pušča dohodke od predstav v gledališki blagajni, oziroma da se vsota dohodkov, ki jih je treba dobavljati državi, zmanjša na minimum. Kolikor mi je znano, je tako prošnjo odposlala v Beograd že prejšnja uprava (tudi zagrebška in beograjska) in je zavlačevanje rešitve spet samo značilen dokaz, kako malo razumevanja imajo odločujoči državni faktorji za naša gledališča, ko niti tako absurdnih zahtev ne prekličejo!

Tudi vprašanje dramskih režiserjev se je še za časa bivše uprave (od začetka sezone) precej smotreno uredilo in v glavnem omejilo na Skrbniška, Puglja in Šesta. Ta izbor je v danih pogojih gotovo najpametnejša rešitev in njene koristne posledice se polagoma že uveljavljajo.

Opera pa pogreša brezpogojno posebnega in strokovno izšolanega režiserja (mimogrede naj pripomnim, da so operne predstave režijsko pod vsa k o kritiko). Redno izposojevanje iz drame (v poštevid prideta resno samo **Levar**, za lažje opere tudi **Šest**, dokler nimamo boljšega) bi moglo sčasoma škodovati drami, ki bi pa zaradi opere v nobenem oziru ne smela trpeti.

* Se razume: poskus bi ne mogel škodovati, mogoče se bo obnesel.

Neopravičeno je tudi naziranje novega upravnika, češ, da bo v jezikovnem pogledu napram ruskim in češkim rojakom rigoroznejši kakor napram Hrvatom in Srbom, »to pa zato, ker je v prvem primeru razlika med jeziki mnogo občutnejša in pa, ker je tudi sicer možnost mnogo manjša, da se Rusi ali Čehi našega jezika v zadovoljivi meri naučijo« (Mladina, štev. 6/III.). Rigorozno vprašanje v tem oziru sploh ni kdo se bo slovenščine preje naučil, temveč je vprašanje samo: kdo slovenski jezik že v toliki meri obvlada, da vsaj za laiške — če že ne za strokovne — pojme ne greši zoper najprimitivnejša pravila slovenskega glasoslovja. Samo ali vsaj tako bi moralo biti merilo za nove engagemente. Zato ne sprevidim potrebe, da bi morala biti uprava napram Hrvatom ali Srbom kaj bolj prizanesljiva in popustljiva. Pri takih nazorih se seveda ne smemo čuditi, da imamo igralca — Hrvata (NB. zelo dobrega in porabnega igralca), ki je že osem let v naši drami, ki igra prve vloge, ki pa kljub temu še vedno ne obvlada primerne slovenščine.

Sploh vlada v jezikovnem oziru pri našem gledališču zelo čudna zmeda. Res je sicer, da je bilo pred vojno še mnogo hujše in da se imamo samó dramaturgu Župančiču zahvaliti, da smo že toliko napredovali; vendar se mi zdi, da smo v zadnjih letih spet nekoliko zaostali — čas pa se razvija in zahteve se vedno bolj večajo! Ali je res takó nemogoče, da bi nam Župančič s pomočjo univ. prof. dr. Ramovša in dr. Breznika sestavil priročno knjižico za izgovorjavo slovenskega književnega jezika? Saj je vendar izven vsakega dvoma, da nam je tako delo neobhodno in kruto potrebno in da bi bilo vsem, posebno pa gledališču in šolam, nad vse dobrodošlo! Sicer posveča že Breznikova Slovnica veliko pozornost tudi glasoslovju, toda prvič gradivo tamkaj ni osredotočeno, drugič se knjiga sama s te strani še vse premalo upošteva, tretjič pa je za gledališke namene tudi v tej slovnici še vsega (posebno navodil o akcentih!) mnogo premalo! Mi bi danes potrebovali že nekakšnega slovenskega Siebsa in šele na tej podlagi bi zadobila tudi slovenska dramatična šola vse drugačen pomen in pravico obstanka!

Iz razgovora sklepam, da se hoče novi upravnik pobrigati tudi za izobrazbo domačega igralskega naraščaja. Upajmo, da bodo tozadevna pogajanja uspela. Briga za naraščaj je ena najvažnejših nalog gledališkega vodstva in je obenem delo, ki se vedno obrestuje. **Brez lastne šole in brez sistematične vzgoje mladih igralcev in režiserjev naše gledališče sploh nima nobene bodočnosti.**

Prihajanje kritikov k skušnjam bi moglo imeti prav dobre posledice. Pri skušnjah bi se namreč — ne toliko igralci in režiserji — pač pa naši kritiki lahko marsičesa naučili.

Od ostalih načrtov pa ne želimo drugega kakor, da bi se kmalu pokazali tudi v praksi. Če bo ostalo pa vse samó pri obljubah — potem si smemo pač vzeti pravico, da javnost na to opozorimo, kar bomo v našem listu brez pridržka in brez zamude tudi storili (negledé na to, če bo uprava naša izvajanja upoštevala ali ne.)

Nekateri naši kritiki pa bi lahko vseeno premislili, če bi ne bilo bolje in izdatneje povedati večkrat tudi **le kaj hočejo in ne samó česa nočejo?**

Ciril Debevec.

Vprašanje o krizi „naše“ srednje šole.

Brošurica gospoda nadzornika (Jos. Wester*) je zbudila iz spanja peščico — šolnikov in odmev v dnevnem tisku je že rešil celo vprašanje. Pa zelo modro: krize ni, oz. odločiti se je treba le za pouk nemščine ali pa francoščine.

Namena torej tudi ta skromna brošurica ni dosegla. Srednja šola preživlja pač globljo krizo kakor pouk dveh svetovnih jezikov. Nujne spremembe in pa »reforme« so pahnille pri nas srednjo šolo v težjo krizo, kakor jo preživlja srednja šola drugod.

Naši šolniki so bili centralisti, ki žele da bi prosvetna uprava bila točen aparat. To bi bil njim temelj srednje šole za državljansko vzgojo. Aparat se je polomil.

V brošurici čitamo kako so pri nas leta 1922. reševali srednješolske tipe, kako so gg. ministri »reformirali« kar sredi leta. Pri nas smo se borili sicer za humanistično gimnazijo, nismo pa niti bevsknili za »novo« šolo, ki nam jo pripravlja Beograd. Zdaj bo pač res, da je treba šolstvo osvoboditi birokratizma in dovoliti manj eksperimentov. Ministrstvo nima stalnih načel. A odpustimo jim, saj...

Ostane vprašanje jezikov. G. pisatelj svetuje, da ohranimo nemščino, ker nam le koristi. V »Jutru« pa so se oglasili gg. prof. dr. Sturm, dr. Leben, dr. Karlin za francoščino pred nemščino. Odločiti se baje moramo za francosko kulturo. Resnica je, da smo kulturno pošteno za plankani, kakor je milo omenil tudi g. A. Lajovic v »Jutru«. Tega z uvedbo francoščine ne moremo spremeniti. Je pa bolj v zvezi s krizo srednje šole kakor bi si dovolil misliti naš državni vzgojitelj.

Vprašanje bi torej morali poglobiti, a zgodilo se je nasprotno. V dnevnem tisku ne najdeš besede o bistvu vzgojne krize. Toda A. Barac je zapisal: »Problem bodočnosti je problem vzgoje.« To državno in svetovno vprašanje pojde najbrž mimo nas. O svobodni šoli bomo molčali, ker se bojimo prehiteti »kulturne« države. Zdi se, da je dr. Lončar s svojim načrtom sam sredi puščave, ko zahteva tako reformo, ki bi približno pomenila vzgojno reformo.

Recimo, da bo vprašanje francoščine uradno rešeno. Ostane pa v šolah stari duh brez vzgojnega principa, šablonski pouk, ki je bistvo meščanskega vzgojnega sistema. Rezultat bo: »Naši daci ne rade« in pa falanga praznoglavih, antisocialnih tipov.

Nočem se dotikati prosvetne uprave, k vzgoji učiteljstva pa se moramo vrniti, če sploh še kdo misli na moderno vzgojo mladine. Konec brošure me je namreč presenetil. Goli militarizem štrli torej tudi iz humanistične vzgoje. Avtor je pristaš internatov in strumnosti, a brez čepic »...in našim mladeničem kot bodočim vojakom ne bo prav nič škodilo, če se že v šolski dobi privadijo ponašanja in poslušnosti, ki je osnova vojaške discipline. — — —«

Gospodu avtorju smo lahko hvaležni, da je razgrnil kritično stanje sedanje srednje šole in s pomočjo polemike tudi nivô slovenske pedagogike. Saj vemo, da vsake krize državni pedagogi ne morejo rešiti, da

* Jos. Wester: Zapiski. Kriza naše srednje šole.

so se lani tudi v Italiji borili z vetrom za enotno srednjo šolo etc. V življenju pa kriza dozoreva, kajti kriza je na dnu spojena s socialnim sestavom družbe, se pojavlja v nadprodukciji »intelligence«, ki jo srednja šola pravilno ne usmerja. Tu je jedro, ki sem ga moral izluščiti. Vem pa, da za »nas« dosti prežgodaj.

Ivo Grahor.

Recitacijski večer Kosovelovih pesmi se je vršil 8. marca t. l.

Uvodne besede je govoril pesnikov tovariš in prijatelj Alfonz Gspan. Gspan je Srečka prav dobro poznal. Zato bi mu mogli upravičeno očitati, da nas je premalo seznanil s pesnikom, kakršnega nam je obetalo upanje za bodočnost, kajti prepričan sem, da je Srečko pogosto govoril svojim intimnim prijateljem o mislih in upih, katere je gojil za prihodnost. Mislim in verujem, da upi pesnika ne smejo umreti z njegovim telesom.

Gspan se je morebiti preveč zamudil pri tistem, kar bomo danes ali jutri vsi razumeli in občutili v njegovih vtelešenih mislih, čustvih, upih in borbah.

A vse to je zelo individualno.

Vsakdo bi bil govoril drugače. O tem ne moremo debatirati. Vsakdo more na pesnika gledati drugače in malokomu bi mogli očitati, da je njegovo gledanje zgrešeno. Pravkar napisano seveda ne more veljati za tiste, ki si samó domišljajo, da umejo na pesnika gledati, pa so v resnici le slepi domišljavci.

Gspan nam je podal povsem jasno sliko vsega pesnikovega razvoja. Saj mu to ni bilo pretežko, ko se je s prijateljem Srečkom tudi sam razvijal, ž njim vred rasel. Vem: uvodne besede so bile marsikomu nepotrebne; marsikomu so bile dobrodošel kamen spotike — večini pa so bile brezdvomno temelj razumevanja pesnikovih stvaritev.

* * *

Mož more in mora čustvovati, mož more svojo žalost in bol občutiti bolj kot katerakoli ženska, mož mora z bogastvom svojega čustvenega življenja nuditi pravičnejšemu socialnemu redu marsikrat tolikšno količino hrane, da se njegovo lastno žitje izžrpa — ne sme pa nikdar javno pokazati svoje bolesi in žalosti, ne sme nikdar javno dokumentirati intenzivnosti svojega čustvenega izživljanja. Takšno naziranje je danes vesplošno udomačeno; vtelešenega naziranja ne morejo stresti iz svojih možganov in src niti naši najmlajši (pravim: najmlajši po duhu!). Da je temu res tako, mi je dokazal vprav recitacijski večer Kosovelovih pesmi.

V tikem zatišju — ko jih nihče ne gleda — žive in ustvarjajo možje; včasih glasno kriknejo, solza se marsikrat roga konvencionalnim, občeveljavnim nazorom... A potem... potem se sramujejo... In morda bi marsikatera lepa pesem ne bila uzrla duhovitih obrazov nekaterih ljubljanskih kritikov na recitacijskem večeru, da ni Srečko Kosovel umrl. (O razlogu, ki je pripomogel, da so se zbrali vsi kritiki... o tem ni potrebno pisati!) Morda se je tudi Srečko boril s tem vsesplošnim naziranjem. Tako se mi dozdeva, ko čitam nekatere izmed njegovih pesnitev, kjer je skušal

biti mož, samo mož, pa je kljub vsej borbenosti in odločnosti v teh pesnitvah toliko ženske mehke moškosti, da sem spoznal: pesnik je bil močnejši kot nazori, ki so ga skušali ukleniti... Rad bi tisto tangento njegovega bistva označil drugače, pridevnik »ženski« mi pove premalo, a točnejšega za zdaj nimam.

Toda o Srečku Kosovelu samem kdaj pozneje!

Kar sem napisal, se tiče najprej obeh moških recitatorjev, vendar pa Jana manj kot Cirila Debevca. Imel sem vtis, prav posebno še pri Debevcu, da sta oba recitatorja s svojo moškostjo zabrisala tisto mehko subtilnost Kosovelovih pesmi, ki je za njegove stvaritve najbolj značilna. Včasih me je obšla celo smešna misel, da se je Ciril Debevec naravnost zavestno sramoval tolikšne nežnosti in čustvenosti in da je poskušal nekako prikriti ta občutek sramu. Pri Janu pa je bilo — to je čisto subjektivno opazovanje! — baš nasprotno: po naravi je njegovo umetniško izživljanje bolj mehko, bolj baržunasto, a vseeno preveč pod vplivom javnega, splošnoveljavnega mnenja o moškosti. Zdi se mi, da se je za subtilnost Kosovelovih čustev zavestno bal in nekako hlastno, nervozno, s pretirano ljubeznijo ženskost, razposajenost in občutje ponekod potenciral. Tako se je zgodilo, da je bil vzrok in učinek pri obeh recitatorjih malone isti — pota različna. Posledica vsega tega je bila, da nismo imeli od Debevčevih in Janovih recitacij tistega specifično čustvenega užitka, ki nam ga je v obilni meri nudila ga. Šaričeva. Janu in Debevcu nikakor ne moremo očitati, da nista Srečkovih poezij razumela. Tak neumen očitek more zagrešiti kvečjemu kakšen diplomirani kritik, ki je glede na recitacijsko umetnost popolen ignorant. Vprav nasprotno je res. Predobro sta razumela Srečka, a njuni naravi ali njunemu naziranju, ki ni samo njuno, marveč splošno in občeveljavno, se je intenzivno čustvovanje kraškega poeta nekako upiralo. Intelektualno je pa moral vsakdo, kdor si prisvaja pravico, razumeti vse in vsakogar, posredno užiti vso lepoto večine recitiranih pesnitev. Za poslušalca, ki ume psihološko poslušati, je bilo jasno, da je i Debevca i Jana — v splošnem — Kosovelova poezija povsem osvojila, da sta jo vsak zase izživela prav do dna, da sta, tedaj, morebiti pod premočnim in neposrednim (osebnim?) vplivom pesnika recitirala najpreje vsak sebi samemu...

Posebej naj še poudarim, da je Debevec našel najjačjega odmeva svoji široki epični dikciji recitacije v »Baladi«, ki je zato izmed njegovih recitacij najbolj uspela. Prav tako mu je uspela tudi »Ekstaza smrti«, ki je njegovi naravi zelo sorodna; pripominjam le, da bi si bil pri tej poslednji pesnitvi želel več ognja in manj tehnike (šole). V splošnem je bil Debevec vse preširok, vse prepoln, da bi mogel prozorne subtilnosti, ki jih je sam občutil, vlitii v poslušalce.

O ge. Šaričevi morem reči le, da nas je popolnoma ogrela. In vprav na njeno žensko čustvenost sem mislil, ko sem napisal besedo o Kosovelovi »žensko-mehki moškosti«. Segla je globoko v pesnikovo čašo in izživljala zajeto ljubezen, vero in upe čustveno tako očitno, da se je mogel kvečjemu kakšen zakrknjenec oteti pesnikovemu vplivu. Čeprav ni ga. Šaričeva z ničemer motila enovitosti sloga, v katerem so nam recitatorji oblikovali i scenično i recitacijsko-tehnično ves večer, vendar se je bistveno razlikovala od obeh moških recitatorjev. To pa je že bistvenost Šaričeve

kot ženske umetnice: subtilnost v čustvovanju. Tu je bila sorodnost ženske umetnice in pesnika, čigar bistvena črta je ženska mehkost, očitna. Zato je bil tudi njen uspeh popoln. Da me ne bi kdo napačno umel: Naposled je vsaka umetnost najprej dar, ki pa umira in umre. Potrebno je mnogo volje in mnogo, mnogo ljubezni, da ne umre.

Inscenacijsko se je večer popolnoma posrečil. Inscenacija nam je tolmačila bistvene poteze pesnikovega izživljanja, hrepenenja in ljubezni prav dobro: priprostost, elementarnost, lepoto, porajanje, kulminacijo in umiranje barve, silo solnca in svetlobe. Globino inscenaciji in organično stopitev žive besede in scene je dala vseukupnosti glasba.

V splošnem smo tedaj doživeli prav lep večer, ki se je bistveno razlikoval od podobnih (vsaj biti bi morale podobne!), običajno šablonskih, komediantskih in frakarskih prireditev. Kdo bi se torej čudil, če se semtertja splaši (ob takih in podobnih prilikah) kakšen napihnjeni diplomiranec ter si ob nepravem času in na nepravem mestu izčisti svoj maločisti želodec.

A. Cerkvenik.

Predavanje o Kitajski.

Pri nas imamo že tako navado, da se za dogodke, ki se dogajajo onkraj domačega plota in naj bodo še tako važni, ne zanimamo. Kot nov dokaz za to našo, imenoval bi jo narodno čednost, nam lahko služijo zadnji dogodki na Kitajskem. Kitajski revoluciji, ki ne pretresa le vse Azije, temveč ves svet, ni še posvetil noben naš dnevnik daljšega članka, kjer bi vsaj približno obrazložil njen veliki pomen v boju proti imperikalizmu ter za svobodo in enakost vseh narodov. In ko je padel Šangaj, središče kitajske reakcije ter glavno oporišče imperializma evropskih držav in Amerike na Kitajskem, so naši listi priobčili komaj tolikšne novice, kakor o kakem pretepu v Kravji dolini, medtem, ko je v Moskvi manifestirala stotisočglava množica.

Tako se torej ne čudimo, da je bilo predavanje akademika Ivana Grahorja »Kitajci in Evropejci« v nedeljo 20. marca ob 10. dopoldne v Mestnem domu precej slabo obiskano in da so povsem izostala o predavanju tudi najmanjša poročila v naših dnevnikih. (Zanimivo je, da so se predavanja udeležili po večini delavci!) Predavatelj je najprej orisal na kratko zgodovino Kitajcev ter prihod Evropejcev v deželo, nato pa natančneje vzroke današnje revolucije. Pokazal je, da kitajska revolucija ni samo nacionalna, temveč še v večji meri socialna, da se bije boj med dvema svetovoma: imperializmom in kapitalom na eni strani ter enakopravnostjo vseh narodov in proletarijatom — na drugi strani. Za to sta v tej borbi tudi najbolj zainteresirani Anglija in Sovjetska Rusija.

Predavanje je bilo vestno sestavljeno in precej izčrpno, žalibog pa je moral predavatelj preveč zamolčevati Sovjetsko Rusijo in njen pomen v tej borbi. Toda naša policija pridno bedi, da bi se kdo ne pohujšal... Mi pa smo Prešernovega mnenja:

»Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milši zvezde kakor zdaj sijale.«

Vinko Kosak.

Gledališče v krizi.

Pod tem naslovom je napisal Fran Albrecht v 2. številki »Ljubljanskega Zvonca« članek, v katerem poroča o mojem predavanju, ki sem ga imel 18. januarja t. l. v Mestnem domu.

V začetku tega članka naglašal Albrecht, da je krizo našega gledališča označil v Ljubljanskem Zvonu že koncem sezone 1924/25. Kakor gotovo A.-u verjamem, da je krizo v našem gledališču že zgodaj opazil, tako gotovo je neutajljivo, da je razmeroma dolgo okleval to svoje spoznanje tudi javno pribiti. Spominjamo se, da so morali Ljubljanski Zvon v tej konstataciji prehitovati razni drugi in manj važni »lističi«, katerih imen pa tukaj ni treba navajati.

Med drugim piše to poročilo tudi, da sem »navajal zlasti pogoške uprave pri angažiranju številnih opernih članov« in skuša potem te napake uprave nekako omiliti z zagovorom »ampak taki pogoški so v večji ali manjši meri pri vodstvu vsakega umetniškega zavoda neizogibni. Prvič bi hotel popravka v toliko, da sem govoril o angažiranju številnih nesposobnih ali v razmerju do njihovega dela previsoko plačanih članov; drugič pa moramo seveda priznati, da so taki pogoški pri vodstvu vsakega gledališča res skoro neizogibni. Toda zanimivost teh pogoškov tiči ravno v tem, da se dogajajo pri slabem vodstvu v večji, pri dobrem vodstvu pa v manjši meri. Čemu potem tako nejasno zagovarjanje naše bivše uprave?

Pravtako moram pripomniti, da nisem nikoli govoril o nezmislju 11 režiserjev, ki »jih je imela slovenska drama v lanske sezone«. Znano mi je namreč, da je režiser Putjata že v predlanski sezoni umrl in znano mi je, da se tudi ostali imenovani režiserji niso udeleževali vsi tekom lanske sezone.

Nadalje je A. celo mnenja, da »točnosti in resničnosti raznih drugih Debečevih izjav ni mogoče kontrolirati«. Taka trditev je zelo tvegana in nepremišljena. Mogoče bi mogel pa A. vendarle sklepati, da vsaj javno pred kritično publiko in pred zastopniki gledališke uprave (za katere se resnično nisem nadejal, da bodo vsi korporativno izostali) ne bom očitno govoril neresnice, ker se točno zavedam posledic takega početja; drugič je moral — pravtako kakor vsi drugi navzoči — vedeti tudi on, da sem bil pripravljen za vsako svojo trditev navesti dokaze, da sem na koncu plakata in dnevnih notic sam objavil in na koncu predavanja sam prosil za debato, h kateri pa se takrat tudi A. ni oglasil; tretjič bi lahko na vprašanje vsakdo izvedel, da je bilo (in je še vedno) moje predavanje v rokopisu vsakomur na razpolago (razen bivši upravi, kateri sem ga potem namenoma odklonil) in mislim, da bi moral A. moje predavanje prej vsaj pregledati, predno je bil upravičen zapisati zgoraj navedeni stavek.

Čudim se tudi mnenju A., če piše, da en del mojega predavanja ni sodil »pred nepoučeno javnost«, temveč kvečjemu pred »posvet gledaliških izvedencev«. Moje neizpodbitno mnenje pa je — in v naslednjem odstavku tudi že mnenje A. — da je gledališče »občeno narodna zadeva in ne zgolj urad, ki je odgovoren samo svojemu ministru« in da torej vršimo samo svojo dolžnost, če »nepoučeno javnost« o teh narodnih zadevah tudi vestno poučujemo. Kar se tiče »posveta gledaliških izvedencev« pa vendar ne more nihče zahtevati niti pričakovati, da bi ga skliceval morda jaz? To so dolžnosti gledališke uprave, ne pa moje! In sploh — če je naše gledališče res že tako obubožalo, da si mora iskati gledaliških izvedencev izven kroga svoje uprave in izven svojega umetniškega osebja, potem mi Albrecht lahko verjame, da takemu gledališču tudi posveti drugih gledaliških izvedencev ne bodo nikoli več pomagali.

Toliko v pojasnilo.

Ciril Debevec.

* Ta odgovor sem oddal uredništvu Ljubljanskega Zvona, pa mi ga je urednik Fr. Albrecht vrnil z motivacijo, da je pisan »preveč ohlapno in žurnalsko«. Iskal sem potem po vzorcih, da bi pisal resnejše in jih nisem našel na platnicah Ljubljanskega Zvona št. 3. 1927.

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

— LASTNA —
KNJIGOVEZNICA

